

ΤΑΞΙΔΙΑ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ (1)

ΤΟΥΡΚΙΑ

Τα βαλκανικά θέματα, αν και σε ύφεση, δεν παύουν να είναι επίκαιρα. Μαζί με την ειδησεογραφία, μέσα από την οποία μαθαίνουμε σπαράγματα μιας συχνά τραγικής πραγματικότητας, χρήσιμο είναι να συνδυάζουμε «αναγνώσεις», εκδοχές δηλ. μιας ομόλογης απόπειρας να καλυφθούν επικαιρότητες «εν θερμώ». Τα κείμενα ελλήνων ταξιδιωτών και ανταποκριτών, που είδαν το φως της δημοσιότητας στον ημερήσιο τύπο, σε σημαντικές στιγμές της πολιτικής και κοινωνικής ζωής των βαλκανίων, αποτελούν για ποιητικούς λόγους τέτοιες ενδιαφέρουσες «αναγνώσεις»: Πρώτα απ' όλα, γιατί τα περισσότερα, αν και δείγματα ταξιδιωτικής γραφής, γραμμένα με έμπνευση και γνώση για το βαλκανικό χώρο και τους κατοίκους του, παραμένουν αθησαύριστα στις συλλογές της ταξιδιωτικής λογο-

Της Αγγελικής ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

τεχνίας μας. Ως δείγματα επίσης δημοσιογραφικής γραφής αξίζει να ξαναδιαβαστούν, για να δούμε από μια διαφορετική οπτική γωνία μια ευρύτατη γκάμα θέσεων και απόψεων για τα Βαλκάνια, που διοχετεύονται μέσα από τις εφημερίδες στο ευρύ κοινό και που δεν απασχόλησαν τη σύγχρονη ιστορική βιβλιογραφία, παρά μόνο αποσπασματικά και μάλιστα με τρόπο «αποστεωμένο». Τέλος, ως απτή απόδειξη του ενδιαφέροντος των ελλήνων για τη Βαλκανική, μπορούν, μαζί με τις περιγραφές των βαλκανικών λαών και των χωρών τους, να αναδειχθούν και τον τρόπο με τον οποίο αυτές οι πληροφορίες φιλτράρονται, ανάλογα με τις σύστοιχες τοποθετήσεις του ελληνικού πολιτικού κόσμου και των διανοουμένων στη συγκεκριμένη συγκυρία.

Σίγουρα η «ανάγνωση» των παραπάνω επιπέδων, όπως και άλλων, που αφορούν π.χ. τη θέση της εφημερίδας, του διανοούμενου ταξιδιώτη ή του δημοσιογράφου, δεν είναι πάντα εύκολη μετά από κάμποσες δεκαετίες, κυρίως γιατί το ταξίδι δεν προκύπτει από μια τυχαία και ατομική περιέργεια. Το ταξιδιωτικό δημοσιογραφικό κείμενο έχει προκύψει σχεδόν πάντα ως ανάγκη για ενημέρωση και έχει σχεδιαστεί στο πλαίσιο γεγονότων και εξελίξεων που υπερβαίνουν τις διμερείς σχέσεις των κρατών. Αν δεν ελληνοφθούν λοιπόν ως αντικατοπτρισμοί της εικόνας των ελλήνων στην εικόνα των γειτόνων τους, τα «Ταξίδια στα Βαλκάνια» μπορούν, συνδυάζοντας την απόλαυση του κειμένου με την ιστορική γνώση, να συνεισφέρουν στην ανάδειξη πολλαπλών ενδο- και εξω-βαλκανικών ιστορικών πυλών, που επιτρέπουν μια πληρέστερη κατανόηση των σημερινών εξελίξεων.

Τα φετινά «Ταξίδια» θα καλύψουν καταρχήν τους βαλκανικούς τόπους, όπου δεν «αταξιδέψαμε» πέρυσι μέσα από την Αυγή, δηλ. την Τουρκία, την οθωμανοκρατούμενη Μακεδονία και την Αλβανία.

Οι ανταποκρίσεις από την Άγκυρα και την Κωνσταντινούπολη που διαλέγουμε, ανάμεσα στα πάμπολλα ομοειδή κείμενα με το ίδιο θέμα, γράφθηκαν στην εφημερίδα *Η Πρωία* το 1933 από τον σημερινό δημοσιογράφο και λογοτέχνη **Χρήστο Εμμ. Αγγελιομάτη** (1903-79), με το ψευδώνυμο «**Ο Βόρειος**». Τα καλογραμμένα αυτά κείμενά του μιάς επαναφέρουν στη μνήμη το οθωμανικό, δηλαδή το ισλαμικό παρελθόν της Αυτοκρατορίας και την καταπιεστική διαδικασία απάλειψής του από τη συλλογική μνήμη, μέσα από τις κεμαλικές πολιτικές επιλογές που μεταμόρφωσαν το τουρκικό παρόν και το οθωμανικό παρελθόν με εθνικό τρόπο. Η αποδόμηση της σουλτανικής αυτοκρατορίας που επιχειρήσε ο Κεμάλ Ατατούρκ και η ρήξη του με τους Νεότουρκους, όπως και το ίδιο το κράτος που αυτός οικοδόμησε προς το τέλος της περιόδου της συγκρότησής της «Ευρώπης των Εθνικοτήτων», μπορούν σήμερα να προσεγγιστούν ως μια αναστροφή ιστορική διαδικασία. Η ματιά του ελλήνα δημοσιογράφου μιας εφημερίδας, η οποία έβλεπε μάλλον με καχυποψία τη μεταμόρφωση της γειτονικής χώρας, όπως και την προθυμία του Ελ. Βενιζέλου για σύμφυση των ελληνο-τουρκικών σχέσεων, μας βοηθάει, σε μια στιγμή αναπροσδιορισμού του τουρκικού κράτους σε σχέση με το ευρωπαϊκό του μέλλον και την εσωτερική του αναδόμηση, να ξανασκεφτούμε, από μια διαφορετική οπτική γωνία, τα όρια της κεμαλικής κληρονομιάς, όπως αυτή μετεξελεγχτηκε ως τις μέρες μας.

Η Αγγελική Κωνσταντακοπούλου διδάσκει Βαλκανική ιστορία στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Πώς διεμορφώθη και πώς κατίσχυσε ο Κεμαλισμός

ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

Ο κεμαλισμός έκαμε τον νεώτερο Τούρκο άνθρωπο δράσεως. Απέσπασε την προσοχήν του από τον ουρανό και τον προσήλωσε εις την γην. Αντί της αμφιβόλου μελλοντικής ευτυχίας, του υπεσχέθη μίαν άμεσον βελτίωσιν της ζωής, τον έκαμε να εκτιμά το παρόν και να ανευρίσκη εις αυτό τα μέσα και τας μεθόδους της βαθμιαίας μετατροπής του. Ο κεμαλισμός είνε ως εκ τούτου, μία μαχητική ντοκτρίν, η οποία δεν καλλιεργεί μόνον τον εθνικισμόν, το πνεύμα της εθνικής αδιαλλαξίας, αλλά περιλαμβάνει ένα σύστημα εσωτερικών μεταρρυθμίσεων, αποτελεί ένα είδος κοινωνικού «πιστεύου», το οποίο με ζήλον και επιμονήν διακηρύσσου και επιβάλλου οι οπαδοί του εις την Ανατολήν.

Τα κύρια στοιχεία της ιδεολογίας αυτής που κατώρθωσε να επιβληθή, όχι τόσο διότι ευρέθη το πρόσωπον, όσον διότι το υπαγόρευσε μία ανάγκη, πρέπει να αναζητηθούν εις παλαιότερας εποχές, όταν η Τουρκική Αυτοκρατορία έπαυσε πλέον να έχη μίαν ιστορικήν δικαιολογίαν και ανεπτύσσοντο εις τους κόλπους της αι διαλυτικάί τάσεις των μειονοτήτων, αι αφυπνιζόμενα δυνάμεις της εθνικής αναδημιουργίας. Τολμηροί επαναστάται του περασμένου αιώνος δεν εδίδασαν να κηρύξουν ενωρίς τον πόλεμον κατά του λάμποντος ακόμη Σουλτανικού μεγαλείου, να διακρίνουν εγκαίρως ότι η λάμψις αυτή προήρχετο από ξένον χρυσόν και όχι από κατορθώματα αξιοπρόσεκτα. Μέσα εις την αναπτυσσομένην παρακμήν, αποφασιστικοί ιδεολόγοι, επηρεασμένοι από τα εθνικά και κοινωνικά κινήματα της Ευρώπης, διετύπωσαν διά πρώτην φοράν την ιδέαν της εθνικής ομοιογενείας ως στοιχείου απαραίτητου διά την διατήρησιν του τουρκικού κράτους.

Ένα μέγα στρατόπεδον μαχητών εσχηματίσθη κατ' αυτόν τον τρόπον, που περιελάμβανε στοιχεία της προοδευτικής αριστοκρατίας και ανθρώπους του λαού, δημοκρατικούς αδιαλλάκτους και συνταγματικούς μεταρρυθμιστάς μιλιτάρν που επεζήτησαν να χρησιμοποιήσουν το εναπομείναν κύρος του Σουλτανάτου διά την συγκράτησιν των εδαφών και την κατάκτησιν νέων και άλλων που προέβλεπον καταστροφήν αν η εσωτερική ανασυγκρότησις δεν εστηρίζετο επί μέτρων ριζικωτέρων και τολμηροτέρων. Από το στρατόπεδον αυτό εσχηματίσθησαν αι φάλαγγες των Νεοτούρκων, εκεί ανεπτύχθησαν τα στελέχη και οι πρωτεργάται της συνταγματικής μεταρρυθμίσεως του 1909, εις την δράσιν του οφείλου την προσωπικήν αίγλην των οι σημερινοί ηγέται της κεμαλικής Τουρκίας. Το δόγμα της εθνικής αυτοκυριαρχίας έγινε πλέον κτήμα κοινόν και από απλή θεωρία ησκειτό τώρα ως πολιτική από σωματεία και συλλόγους, ομάδας και άτομα.

Δεν είνε ανάγκη να κάμωμεν ιστορίαν. Μας αρκεί να κατανοήσωμεν τα μεγάλα γεγονότα εις την αλληλοσχίαν των, εις την εξέλιξιν των, διά να μη εκπλησώμεθα κατόπιν με ό,τι γίνεται σήμερον εις

την νέαν Τουρκίαν, και λέγομεν άλλ' αντί άλλων, συγχίζοντες πράγματα και πρόσωπα, εποχές και καταστάσεις. Μας χρειάζεται δε απολύτως αυτή η παρένθεσις και διά τον λόγον ότι προκειμένου να κρίνωμεν την Νέαν Τουρκίαν παίρνομεν τύπους της παλαιάς που δεν υπάρχουν πλέον ή και αν υπάρχουν δεν κυριαρχούν εις την ζωήν. (...Η κεμαλική Τουρκία δεν είνε καν αποτέλεσμα της όλης νεοτουρκικής κινήσεως. Διά να διαμορφωθή ο κεμαλισμός και να κατοχύρη, έπρεπε να δοκιμασθή πρακτικώς και να αποτιχη η συμφυλιωτική νεοτουρκική τάσις, το

περίφημον Κομιτάτον που επιδιώκει να συμβιβάζη το παλαιόν με το νέον και να προσαρμόση το πρώτον εις τας ανάγκας του δευτέρου. Έπρεπε να λάμψουν και να δύσουν οι Εμβέρ και οι Ταλαάτ, η χροεία εκείνη των νεοτούρκων η οποία έδιδεν εξαιρετικήν βαρύτητα εις τους παλαιούς τύπους και απεστρέφετο την Δημοκρατίαν. Διά να γίνουν όμως όλα αυτά, η χώρα ερρίφη εις ένα πόλεμον από τον οποίον εβγήκεν όχι ηττημένη αλλά συντρεμμμένη. Το πρόβλημα ήτο τώρα αν θα εξόυσεν ή όχι η Τουρκία ως έθνος, αν θα υπήρχεν ως κράτος αυτοτελές.

Το Σουλτανάτον και το Κομιτάτον την ωδήγησαν εις την συντριβήν, συντριβέντα και αυτά τα ίδια. Δεν έμενε πλέον δρόμος διά συμβιβασμούς. Ένας απολογισμός συνεπής δεν ήμπορούσε να είνε παρά ο κεμαλισμός εν δράσει, διότι μία εκκαθάρισις ριζική του παρελθόντος θα ωδήγουσε, μοιραίως, όχι εις την αναστήλωσιν του μεγαλείου που κατέπεσεν, αλλά εις την δημοκρατίαν νέας ζωής, δημοσίας και ιδιωτικής, ανεπιφύλακτως εχθρικής προς την πρόσφατον παράδοσιν. Έτσι ανεπτύχθη ο κεμαλισμός, πόλεμος της ιδίας καταγωγής του, απηλλαγμένος μιας κληρονομίας ελαχθούς, ζωηρός, γεμάτος δράσιν. Από τα ερείπια του πολέμου συνέλεξεν ό,τι ήτο δυνατόν να περισυλλεγή. Εκέντησε την φιλοτιμίαν, εξήψη τα μίσση, εκολάκευσεν αδυναμίας, αλλά επροχώρησε. Με πείσμα. Με απόφαση. Και ανήγειρεν ένα νέον οικοδόμημα άξιον προσοχής και εκτιμήσεως. Είνε τραγική βέβαια αυτή η υπόθεσις διότι συνδέεται με καταστροφάς. Αλλά ποίος είπεν ότι η ιστορία είνε απηλλαγμένη από δραματικότητα και θλίψιν;

Η Πρωία, 22-9-1933

Την επόμενη Κυριακή
Τζον Κένεθ Γκαλμπραϊθ (1908-2006)

Γράφουν: Πάυλος Κλαυδιανός, Μάρθα Πύλια
Συζητούν: Κώστας Βεργόπουλος, Γιώργος Σταθάκης

